

Mnogoženstvo in enoženstvo.¹⁾

Po prof. T. G. Masarykovem predavanju poslovenil D. L.

Moje predavanje je bilo naznanjeno po časopisih, da ga prireja »Domovina«, društvo za rešitev propadajočih žen in deklet; želel bi bil, da bi se bilo takoj dodalo: in živa priča propadajočih mož in mladeničev.

Ako hočem govoriti o mnogoženstvu in enoženstvu, tedaj povem najprej, kako je nastal naslov temu predavanju. Znani pisatelj — pesnik Björnson je nastopil pred nekoliko leti med dijaštvom proti Ibsenu in njegovim naslednikom ter pridigoval od vasi do vasi, da Ibsena slabo umevajo in zlasti da je napačno, ako se v njegovem imenu propoveduje svobodna ljubezen, kakor to dela velikomestna bohema. Jaz namerjam govoriti o istem predmetu.

Nenavadno je, da bi se govorilo o takih stvareh javno. Toda ravno o tem, kar ima za nas pravzaprav največjo važnost, o najbolj življenskih vprašanjih, se ne govori odkrito; morebiti se ne govori o tem zaradi tega, ker je zla preveč in so ljudje utrjeni in tako navajeni, da ga ne vidijo, četudi se zbuja zavest v poslednji dobi tudi pri nas.

I.

Povem najprej in takoj, kaj si mislim z mnogoženstvom in enoženstvom: prosto to, da mora imeti vsak mož v svojem življenju le eno ženo in žena le enega moža, a seveda v zakonskem združenju. Doslej žive ljudje v mnogoženstvu in mnogomoštvu: ne le v prostituciji, ampak v raznih oblikah spolnega združenja. A mi vidimo, da to življenje ni dano, vsiljeno — kakor se pravi — od narave, ampak od nravnih razmer. V mnogoženstvu živi vendar že mladina v nedospelih letih, skoro otroci. Ni treba nikakšne morale in globomiselne filozofije za spoznanje, da je to društveno zlo.

Tudi v zakonu ne neha vselej poligamiško življenje. Enoženstvo je bolj na papirju, nego v resnici, izprijenost že od otroških dob vede k mnogoženstvu in mnogomoštvu.

¹⁾ To predavanje, katero je imel praški vseučiliški profesor T. G. Masaryk 7. sušca t. l., priobčujem doslovno, ker se moramo tudi mi že enkrat navaditi, da ne bomo radi posameznosti, s katerimi se morebiti ne strinjamo, zametali cele stvari, ako je sama na sebi dobra, in prav o tej stvari moramo reči, da je. To vprašanje, s katerim se tu bavi prof. Masaryk, je vredno, da bi ga začeli tudi mi proučavati, zlasti mladina, ki se zadovoljuje navadno z neosnovanimi, površnimi, zapeljivimi frazami, katere naj nadomeščajo dokaze in trezni preudarek.

Protí temu propovedujejo in pokazujejo najboljši ljudje naše dobe, možje in žene, na enoženstvo. Tudi zgodovinski razvoj, vsa kultura stremi za idealom enoženstva, enomoštva. Tudi naravno število spolov (povsem enako število mož in žen) pokazuje na ta smoter.

Pravim torej: za namen vsega našega spolnega razvoja imam strogo enoženstvo in enomoštvo. Pravim »strogo« enoženstvo: s tega stališča se protivi temu idealu tudi drugi zakon. Torej: enoženstvo čisto, strogo; nehati pa mora mnogoženstvo in mnogomoštvo.

II.

Pravim, da streme najboljše glave in celi kulturni razvoj za tem smotrom. Ozrmo se na ta razvoj, ali je res tako? Najbolje spoznamo, kako se stvari razvijajo, ako pogledamo, kako dozoreva naš glavni нравni verski zakonik. Spoznamo, da je tu razvoj, določen napredek.

V starem zakonu je bilo še dovoljeno mnogoženstvo (psalmist David!), harem je sprejeta institucija. Vlada mnenje, da je žena podložna možu; zato nima v svetišču skoro nikakšnega mesta. Dovoljuje se ločitev. Le za duhovništvo so že višji predpisi. Duhovniku se ukazuje, da si ne sme jemati nečiste žene, ne sme se ženiti z vdovo. Kratko se da naziranje starega zakona formulovati s tem, kar je tam rečeno: da morata biti Adam in Eva, mož in žena, »eno telo«.

Novi zakon stoji više. Kristus, ki sploh dopolnjuje zakon, sprejema v znatni meri naziranje starega zakona, dovoljuje ločitev; več zakonov za seboj mu ne škoduje. Sam ima v praksi in v teoriji ideal asketiški. Celibat smatra više nego zakon; spomnite se zlasti mest, kjer govori o evnuštvu radi nebeškega kraljevstva.

Apostoli se drže Krista in starega zakona; na mnogih krajih, se zdi, bolj starega zakona nego Krista: po starem zakonu mora biti žena možu podložna; beremo, da ni ustvarjen mož radi žene, ampak narobe žena radi moža. Ženi se prepoveduje govoriti v skupščinah, v svetišču, in celibat se smatra više nego zakon.

Na teh predpisih je zidana srednjeveška rimska in grška cerkev. Mož je vsled tega, ker postane duhovnik, povišan nad ženo. Redovnice že prelamljajo le do gotove mere ta verski spolni aristokratizem. Celibat duhovnikov se javlja v teoriji in praksi kot nekaj mnogo višjega nego zakon; nastaja ideal asketiški, čegar suma je, da telo ni nič a duh vse. — V grški cerkvi se morejo in morajo duhovniki pred posvečevanjem ženiti, po posvečevanju pa že nikakor ne; ne dovoljuje se jim drugi zakon, ne smejo si jemati vdov; škofje morajo biti sploh brez žen. Kakor že v starem zakonu, tako so tudi v rimski in grški cerkvi doslej najidealnejši predpisi prihranjeni za malo manjšino — velika večina more živeti v nižji nravnosti.

Nastaja reformacija. Reformacijo je izzval do znatne mere asketiški ideal in neizpolnjevanje tega ideala; reformacija ne iz teoretiških razlogov, ampak glavno iz praktičkih. Narodi vstajajo, zavest se zbuja v njih ne le za dogme, ampak za življenje, zlasti duhovnikov. Tako je bilo pri nas, tako je bilo tudi drugod. Uničuje se duhovništvo vobče; seveda ne naenkrat, ampak polagoma, in uničuje se tudi duhovniški asketiški ideal; zlasti Luter, tudi drugi reformatorji se upirajo temu idealu in priporočajo zakon. Družino je postavila reformacija više, dualizem med izvoljeno manjšino in neizvoljeno maso mineva.

* * *

Z reformacijo pa se hkrati razvija humanizem. Mislim tu to klasiško gibanje zlasti umetniško, estetiško, kakor je ravno bilo v isti dobi v reformaciji. S povratkom k starejši kulturi klasiški, najprej rimski in šele pozneje grški, se sprejemajo tudi nravni ideali starega sveta, dobe cesarjev; že v humanizmu vidimo početke dekadence in teh smeri, katerim pravimo moderne. Proslavlja se ideal poligamiški. Poleg npravne strogosti reformatorjev nahajate v isti dobi izreke slavnih humanistov docela nasprotnne. Seveda ne gre le za teorijo, ampak tudi za prakso v življenju.

To klasiško gibanje, nečemo reči pogansko, se v višjih slojih vzdržuje in stopnjuje dalje. Podčrtavam besede: v višjih slojih, ker ljudstva takrat še ni bilo; to je bilo s suženjstvom izobčeno od kulture.

V minulem stoletju se drži poligamiškega življenjskega ideala zlasti francoski dvor, salon, francoska filozofija in literatura: razkošnost absolutizma in aristokracije pred njenim padcem, družba dekadentna, degenerovana. Ne osupne nas, imamo-li v tej dobi čisto resne predloge, da bi se povrnili k poligamiji. Po 30 letni vojni je bilo malo ljudi, države so hotele imeti mnogo prebivalstva in so prišle tedaj na takšne predloge. Primerjamo-li to s tem, kar se danes na Francoskem iz istega vzroka priporoča, tedaj vidimo, kako polagoma izumirajo stari nazori.

Izbuhnila je francoska revolucija. S svojim geslom: prostost in svoboda, propoveduje se tudi prostost in svobodo družine, zlasti doslej stiskanih slojev. Propoveduje se pa že tudi prosta ljubezen. Vzamemo-li literaturo te dobe kot simptom naziranja, imamo roman Rousseau-a Nove Heloise in njegovo filozofijo ljubezni, Prevost nam prvi v Manon Lescaut idealizuje kurtizano. 19. stoletje nadaljuje v tej smeri; romantizem s svojo »romantiško«, sentiment-

talno ljubeznijo, po njem naturalizem, končno dekadenca ali moderna v ožjem pomenu besede.

V filozofiji po Rousseau cela vrsta t. zv. »metafizikov ljubezni«: Stendhal, Balzac do Bourgeta, Baader, tudi Schleiermacher (o Schlegelovi Lucindi), glavno Schopenhauer, Hartmann, Nietzsche do Bleibtrea in mnogo drugih. V leposlovju spolni titanizem: Musset, Goethe, Byron, Shelley, v najnovejši dobi pa Zola do izrecne, odkrite dekadence in degeneracije à la Wilde. In v današnjih dneh smo pri idealu t. zv. mederne ljubezni. Troje zahtev je v imenu te ljubezni: Predvsem se zahteva: prosta ljubezen. To se pa često formuluje tudi tako, da se zahteva svobodna ženitev, svobodni zakon, ali pa se tretjič končno pravi, da se morajo dovoljevati ločitve bolj pogosto, da se popravijo nesrečni zakoni. Po tem novem idealu je baje dosedanji zakon monogamiški naproti polnemu razvoju človeka, moža in žene. Ako se naj razvije in vžije prava individualnost moža in žene, se mora odstraniti monogamija in nadomestiti s kako višjo, seveda plemenito obliko poligamije.

* * *

Kakor hitro sta reformacija in humanizem odstranila asketiški ideal in tako povišala rodbino v njenem socialnem pomenu, je bilo naravno vedno več rodbin, prebivalstvo se je hitreje množilo nego prej.

K istemu izidu je vedla po verski revoluciji politiška revolucija. Politiška revolucija je s svojim geslom: svoboda in enakost, odstranivši fevdalne in cehovske okove, oprostila velike mase a s tem tudi njihove rodbine. Prosim, spomnite se le, da je v starejših dobah (in to velja tudi o protestantovskih državah) fevdalni gospod dovoljeval svojemu podaniku, ali se sme i kdaj se sme ženiti, ter čuval njegovo rodbinsko življenje. To se je odstranilo, mnogobrojni nižji sloji so postali enaki višjim slojem, rodbina je bila s tem emancipirana v dobrem, toda mnogokrat tudi v slabem smislu, kakor je to bilo v višji družbi.

V našem stoletju po veliki revoluciji propoveduje vedno liberalizem geslo prostosti, individualizacije, individualizma. Naj dela vsakdo, kar hoče, nihče se ne mešaj v to, ni države ni cerkev! To politiško in gospodarsko geslo se naravno aplikuje tudi na rodbino: mož — žena — otroci morajo biti svobodni. Rodbinski in spolni liberalizem.

Politiški revoluciji se pridružuje gospodarska revolucija. To čutimo v naši dobi in v najširših slojih. S tem, da je nastala obrt, veleobrt, svetovna trgovina, se revolucijonuje tudi rodbina. Žena po-

staje delavec kakor mož, postaje možu gospodarski enaka in odtod izvirajo posledice za zakonsko združitev in za celo življenje.

Gotovo je rodbina v mnogih in mnogih slučajih že odstranjena, ali pa je postala nekaj drugega nego je bila prej. Odtod geslo socijalizma vseh smeri, postaviti rodbino na temelj čisto gospodarski, na gospodarsko enakost in geslo proste ljubezni, v tem se ujema socijalizem s t. zv. modernim gibanjem, kakor sem ga začetkoma karakterizoval.

* * *

Pregledamo-li celi ta razvoj, tedaj se nam javlja stvar taka-le: Imamo poleg sebe nekoliko tipičnih nazorov o nravnem in socialnem pomenu rodbine in spolne ljubezni. Predvsem krščanski nazor. Seveda, ako govorim o krščanstvu v tej splošnosti, se ne smem ozirati na posamezne nuanse, cerkve in smeri; v celoti je to doslej veljavni oficijelni nazor starejši, po katerem morajo biti žena in otroci podložni možu in očetu. To je moški aristokratizem, absolutizem. Po nravni strani je to več ali manj strogi asketiški ideal v tem smislu, da je telo kot materija eo ipso nečisto in torej je nečista tudi ljubezen.

Poleg tega imamo moderno smer glavno literarno-umetniško, ki se začne od humanizma. Zahteva prosto ljubezen. Tu je mnogo nuanse: z ozirom na narode, dobe; povsem se odlikuje francoski tip (katoliški), nemški in germanski (protestantovski), ruski (pravoslavni).

Pridružuje se tretja smer, socijalizem: zahteva gospodarsko enakost zakonskih in prosto ljubezen.

Ti trije nazori in smeri stoje proti sebi, vendar imajo nekaj skupnega, namreč materijalističko naziranje o spolnem razmerju. Materijalizem vidim i tam, kjer se z besedami propoveduje idealizem. Zlasti askeza je materijalizem, in zato se ne čudimo, ako se dotikajo najskrajnejša nasprotstva: na eni strani oficijelni katolicizem s svojim asketiškim idealom, na drugi t. zv. novi katolicizem, dekadence, isto tako z asketiškim idealom, četudi se ga drži morebiti le po imenu. A tudi socijalistiški nazor, ki hoče regulovati rodbino svoje družbe le z gospodarskimi razmerami, je materijalistički in prihaja k sorodnim posledicam.

III.

Poleg teh smeri in nazorov ter proti njim se razvija — in tega smo mi pričé — višje, v istini naprednejše naziranje. V kratkem hočem razložiti, kaj je temelj tega novega nazora, novega življenja, novega sveta.

Najprej čisto antropološki, kar se tiče moža in žene. Doslej se javlja v vseh nazorih dualizem; dela se namreč med možem in ženo ogromni razloček. Tega dualizma, tega razločka ni. Sicer pa tega krivega nazora nimajo le možje, ampak tudi žene.

In ta krivi nazor je v tem, ker se zlasti trdi, da ima žena slabši razum nego mož in da torej zanjo ni intelektualno delo itd. To je zмотa. Delo je v družbi razdeljeno po spolu in po raznih sposobnostih. A da ne govorim dolgo in pojasnim takoj stvar z zgledom: Mislite v resnici, da misli žena delavčeva, kmetovalčeva, profesorjeva, uradnikova, ki vzgaja v potu svojega obraza pet otrok, manj nego njen mož, kak suhoparen učenjak — bodisi nesuhoparen — ki se je priučil temu svojemu intelektualnemu rokodelstvu? Menite, da se pravi mnogo študirati že eo ipso misliti? Ne, biti učenjak, mnogo vedeti, vedeti, kako se z glavo služi kruh — to še ni mišljenje. In zato se ne dajmo motiti, da človek, ki ni prešel akademiškega učenja, ne misli. Misli! Ta delavčeva žena mnogokrat več misli nego mož, ki ji položi v soboto par goldinarjev na mizo; ali uradnik, ki izplača prvega svoji ženi toliko in toliko — pravim, ta dva gotovo nista toliko mislila kot njuna neznatna, od nikogar opažena, od rana do noči se trudeča žena...

Neenakost moža in žene vidimo mnogokrat v tem, da je baje žena zlasti bitje čustva, mož, ta se mora udajati bolj hladnemu razumu, je sploh surovejši, nenežnejši itd. Tudi to ni resnica; žena nima več čustva nego mož in mož ne manj nego žena. S čustvom se sploh sedaj dela mnogo zla; čustva so lepa, nelepa, vznesena, nizka, nežna, surova — tako kakor ne misli vsak učen človek že radi tega, ker je učen, tako tudi ta, kdor mnogo čuti, še ne čuti lepo. Zlasti se moramo navaditi, da bomo ločili prenapeto romantiško občutljivost od pravega čuta.

In tretji razloček — da je baje žena nrajnejši. Tudi to mi možje dostikrat formulujemo tako, da nas mora žena varovati, da mora biti naš ideal itd. To je tudi zmotna: žena ni nrajnejša od moža in ni nenrajnejša nego mož. Tega razločka ravno ni; žena in mož sta vedno skupaj, med njima je tako intimna dotika, da ta razloček niti biti ne more. Ne preostaja torej nič drugega nego fiziški razloček. Žena je danes glede na mišice slabša od moža, in je zlasti vsled raznih spolnih funkcij (nosečnosti, dojenja itd.) izključena za nekaj časa od mnogih opravil katere opravlja mož. Odtod ravno naravna razdelitev dela. Pravim, da je žena glede na mišice slabša; toda ne bi hotel te slabosti tako pretiravati, kakor se to navadno dela. Tako hudo zopet ni! Zato pravim glede na mišice: imam gotove dvome, je-li je slabši nego mož tudi glede na živce.

Uradnija ali kdor se peča se znanstvenimi problemi itd., vse to ne vpliva tako hudo na živce, kakor imeti vedno okoli sebe 3-4 otroke od jutra do večera in morebiti gledati, kako muči to dete bolezen, glad... imeti je vedno pred očmi, dčim smo mi možje izvan doma. Pravim: dvomim, je-li je žena glede na živce slabša nego mož.

Zatorej prihajam k tej upravičeni sodbi, da sta si mož in žena popolnoma enaka. Jaz bi nazval ta nazor spolni demokratizem proti spolnemu aristokratizmu, ki se doslej pojavlja v starejših nazorih verskih, socijalnih in politiških.

Ako sta si mož in žena enaka, tedaj izvira iz tega zahteva v gospodarskem, socijalnem in politiškem oziru, da imata in moreta imeti mož in žena čisto enaka opravila, v kolikor ne zahtevajo od žene spolne funkcije gotovih posebnih opravil. Torej popolna enakost gospodarska, bolje rečeno, popolna enakost dela.

Tu se mi bode ugovarjalo z jedno stvarjo, ki se oglašča vedno in vedno in ki se formuluje navadno tako lepo in človekoljubno. Da je baje žena slabša, in mi, ki hočemo enakost, jo torej drvimo v družbeno in gospodarsko konkurenco; kot slabše bitje mora tu baje obnemagati in najhujše je pri tem to, da se razdvaja rodbina, žena postaja možu neprijateljica, mati sinu, hčeri... skratka: konkurenca odstranjuje celo dosedanje rodbinsko življenje.

Pravim: to je argument, ki ga slišimo vedno v raznih oblikah, toda je ta argument čisto napačen. Pomislite vendar le, prosim: žena naj torej ne dela, naj ne služi, naj bo to žena, sestra, hči — kdo pa naj jo živi? Mož, oče, brat, prijatelj, znanec — skratka družba jo mora na kakšen način živiti in de facto jo živi: kako se torej more govoriti o konkurenci? Nasprotno — s tem, da tako mnogo žcn ne dela, morajo možje, ki jih preživljajo, tem silneje tekmovati med seboj. Ako žena nič ne zasluži, jo moram jaz živiti, jaz moram svoje hčere, sestre nekako preskrbeti, in če jih imam več, moram tem bolj in tem pridneje tekmovati. Ta argument o konkurenci ima torej ravno nasprotni smisel. Čisto brezskrbno moremo zahtevati enakost dela, omejevši to, kar sem naznačil. Poglejmo sedaj kratko nekatere posebne stroke in uvidimo, da to, kar zahtevam, ni prenapeto. Naši kmetje — ti imajo pravzaprav do znatne mere vprašanje rešeno; mož in žena delata enako na polju in doma. Delavci imajo tudi do znatne mere vprašanje razvozljano.

Preostaja torej pravzaprav ta t. zv. srednji sloj, inteligenca. Tu se pričkam radi nekaterih opravil. Kakor veste, pečajo se naše študentinje z medicino, toda država jim tega še ne dovoljuje. Mnogi medicinci so proti temu. Na pr. prof. Albert pravi, da žena

za kirurgijo vsaj ni sposobna, ker je slabša; toda isti prof. Albert priporoča, da bi se žena izučila za strežnico. Kaj mislite, da je teže? opravilo strežnice, ali doktora? — Vidite, kako so to prazni razlogi.

Vzemite si literarno polje. Tu je stvar odločena. V vsaki literaturi vseh narodov imate odlične pisateljice, ki stoje v ospredju in ki so prinesle v literaturo nekaj novega in cenega. Koliko je pri nas takšnih pisateljev, kakor n. pr. Božena Němcova? V Angliji (Joana Baillie, Brontë, Browningova, Eliot itd.), v Franciji, Nemčiji — — je stvar rešena, da namreč žena enako dela in ima enako veljavo, kakor literat mož.

Opravilo politiško? V politiko baje žena ne sme — zakaj? Kje je razlog, da bi se ne zanimala za to, kar zanima može, ako hoče? — »Rodbina bode raztrgana!« Ali ni raztrgana, ako odide mož na Dunaj kot poslanec? in je-li je pisano, da mora postati vsaka žena poslanec? To je vendar smešno.

Končno v religiji in v cerkvi. Ako bi zahtevali enakost v cerkvi, da bi bila žena duhovnica, tu tlesknejo ljudje z rokami! žena mora vendar molčati! Toda le poglejmo ljudsko sofistiko! Dokazovali vam bodo, da je žena v prvi vrsti nravno bitje, čuvstveno, in zlasti, da se religija najbolj prilega ženi — to slišite vedno. Recimo, da je to resnica (jaz tega ne verjamem); ali bi torej ne smela biti vsaj enako delavna v cerkvi, kakor mož? Drugod se že odstranjuje i ta predsodek: imamo krščanska veroizpovedovanja, kjer sta si žena in mož i v cerkvenem oziru enaka.

Pravim torej in ponavljam: Enakost dela in skrbi za družbo.

(Konec prihodnjic).

Pesniku.

(S. G.)

Kot božje luči — Tvoje pesni,
mi v mlado dušo sévajo...
kot solčni žarki v sojni Vesni.
to srce mi ogrévajó...

To iskrice so duše jásne,
utrinki z božjega nebá...
in zvezde to se zdé mi krásne,
na nebu Tvojega — srcá...

O vrt nebeške poezije,
o Hipokrene sladki vir,
naj mi iz tebe duša pije —
ljubezen gorko — blagi mir...

Zagorska.

Sanjaj srce!

Sanjaj srce, sanjaj
o minuli sreči, —
leka dajaj duši
v bóli in nesreči!

S sladkimi spomini
ji zacéli ráne....
da v pokoju blagem
srečna ti postáne!

Zagorska.

Mnogoženstvo in enoženstvo.

Po prof. T. G. Masarykovem predavanju poslovenil D. L.

(Konec.)

Govoril sem o anthropološki ednakosti moža in žene; sedaj povem, kateri je novi nraveni nazor o intimnem razmerju moža in žene, zlasti v zakonu.

Stari zakon je rekel, da bi bila zakonska človeka le »eno telo«; mi bi to danes formulovali, da bi bila tudi en duh. Zakon ne le telesa, ampak duha, duše. Je to krasna beseda Brownin-gowe: zakon duš. O tem je govor. Devištvo, celibat ni višji in čistejši nego zakon.

Čisti zakon je najintimnejše prijateljstvo: To je vrhunec asocijacije, ki jo naša doba toliko neguje in hvali. Asocijacija duš. In intimnejše asocijacije, nego je med možem in ženo, si sploh ne moremo misliti. Zakon mora biti ženi in možu višji razvoj. V zakonu se začinja novo življenje, nadaljuje se nadindividuvalni razvoj.

* * *

Naziranje o spolu mora biti drugačno, nego je imamo doslej. Rekel sem že, da se po starejšem nazoru, zlasti po krščanskem asketiškem idealu, dela ogromni razloček med telesom in dušo. To je stari orijentalški nazor; v Evropi ga je imel Platon in grška filozofija, krščanstvo ga ima in dekadenca tudi . . . Imeti materijo in telo za nekaj nečistega, je usodna zmota. Vsled te zmote izvira oni posebni, perversni jezuitizem in mnenje, da se more grešiti telesno, a ni treba, da bi se moralo grešiti duševno. Machar popisuje v svoji Magdaleni takšen individuum, ki v razvpiti hiši piše o idealni ljubezni: Kakor hitro razdvojite človeka na duh in mu rečete, da je telo nečisto, tedaj nima časti pred svojim telesom in pride do te

posledice, da iz materijalizma askeze spada v materijalizem dekadence. Ne! nečistost ni v telesu, ampak v duhu! Ta, kdor postaja nečist, pada najprej v duhu, potem še le telesno. Vaditi se moramo da bomo imeli spoštovanje pred svojim telesom, pred čistim telesom — in potem odpadejo nelepi ideali ekstremnega asketizma in libertinaže.

* * *

Danes se mnogo govori in pesni o idealu moderne žene — kaj se tu zahteva? Žena naj bi bila nekako zavetnica ljubezni. To je zahteva sentimentalnosti in romantike, misli se le mesenost, ki se umetno in nenaravno zvišuje. Žena naj bi bila mati, to je baje njen poklic od narave. Prosim, recite isto tako: mož ima od narave poklic, da postane oče — in takoj uvidite, kako je argument slab. Mati je gotovo nekaj krasnega, v besedi mati se da povedati mnogo, kar je človeku drago; toda so-li vse matere tako idealne? In zakaj delamo svetost le pri materinstvu in ne enako pri očetovstvu? Govori se o družini in o življenju v družini — tam se baje mora mož odpočiti od svojega dnevnega napora itd. Prosim vas, ali ne vidimo zakonskih mož, kako hodijo zvečer po tem t. zv. dnevnem naporu v gostilne? Kje je tu družina? Da, bode družina in bode nekaj, česar niti ne slutimo, ko si postaneta mož in žena čisto ednaka; družina še le postane, ko mož strpi, da bo njegova žena enako samostalna kakor on.

In kako se govori o idealu o možu; to so čisto vnanje, fiziške lastnosti; stan, bogastvo, karijera, lepota, v slučaju mundura itd.

IV.

Proti tem idealom in nazorom speje družba po svojih najboljših ljudeh k višjim smotrom, k višji nramnosti spolni, rodbinski in torej tudi socijalni.

Kako pridemo do nje? Z naravno samopomočjo! S samopomočjo radi tega, ker se današnji oficijelni voditelji družbe za te najvažnejše stvari malo brigajo ali nič. Rodbina, šola, posameznik mora začeti sam z vzgojo samega sebe; le s tem, da se vsakdo zaveda, le s tem se osvobodimo starih idealov poligamije.

Povsod, ako se ozremo na energiške, žive narode, povsod je močno gibanje k preporodu. V Švici se je v curiški državi l. 1897. družba postavila proti prostituciji.

Pred nekaj leti (l. 1885) je bilo na Angleškem ogromno gibanje, ki je segalo do najširših slojev; tam niso pomišljali javno kazati na ljudi, kakor na princa Waleškega, in tožiti — neverjetno!

- da je temu razuzdancu na tronu zapadlo 4000 deklic. Bili so moingi po gostilnah in cerkvah, povsod so rohneli proti zlu. Na Angleškem so se na prizadevanju žene, Jožefine Butlerove, organizovale družbe proti prostituciji, ta društva se širijo i drugod.

Na Francoskem — tam tudi nimajo le Dreyfusove afere! — je med dijaštvom gibanje proti prostituciji, isto tako med nemškim dijaštvom. S kratka povsod, kjer začenjajo misliti in v resnici živeti, umejo ljudje, da se morajo postaviti proti poligamiji.

Pri nas je še malo življenja (In pri nas Slovencih?! Op. prel.), nismo se še probudili. Zato vlada tudi občno mnenje, naj se o stvari niti ne govori. Prosim, poskusite to, resno se porazgovoriti o stvari z ljudmi javno nastanjenimi, katerih se to pred vsem tika: ni mogoče o stvari izpregovoriti, dasi bi moral biti slep, kdor bi ne videl, kako naša narodna družba živi. V najboljšem slučaju se zlo lokalizuje, in mislimo, da smo odstranili iz družbe zlo in nravno kugo, ako javne hiše zgradimo in odločimo. Nikakor! Te propadle žene vendar niso jedine žrtve ideala — postavite le tudi javne hiše za prostitute in uvidite, kaj je naša družba in kaj preostane od družbe. Prostitucija — to niso le propadle žene, ampak tudi v enaki meri propadli možje.

Pravim, pri nas je zlasti treba samopomoči, ker oficijelni stražniki stvari ne vidijo ali nečejo videti. V cerkvah je še nekoliko gibanja, vsaj v nekaterih toda malo. Naše crkve se preveč brigajo za dogme ali v hujšem slučaju za kakšen obred, a se boje zadeti ob to življensko vprašanje.

In država? Ta stvar ignoruje ali pa reguluje mnogoženstvo. — In tako imamo oficijelno državno mnogoženstvo; kakor imamo državne železnice, šole, cerkev, tako imamo i državno prostitucijo. A parlament in politiki — ti naj bi se brigali za nrvnost?!

Veda, zlasti medicinska, ki ima v tej stvari doslej besedo, ustreza v svoji okostneli oficijelnosti občnim nazorom. Mnogi medicinci proizročujejo mnogo zla s svojimi nazori že radi tega, ker vprašanje sploh ni medicinsko. Medicinsko je tedaj, ko je že hudo, ko že gori; tu je medicinec na svojem mestu; toda vprašanje je nravno, socialno, kulturno in filozofiško! To bi si morali medicinci dobro razjasniti, in zlasti bi moralo nehati to »medicinsko« razburjanje in napačno poučevanje o spolnem življenju. Končno literatura, umetnost in filozofija! Tu sem že povedal, da je razdvojena: edna, ki hodi po starejših potih poligamije, druga, ki zdelduje novi nazor.

Hotel bi torej na konec pokazati na te, od katerih moremo v istini črpati novi nazor. V prvi vrsti Shakespeare. Njegove žene vobče, zlasti njega Porcia: tu vidimo novi svet! Shakespeare ima že enakost spolov in zlasti je že občutil moškost — da se tako izrazim — ženstva.

Iz našega stoletja bi imenoval angleško pisateljico Charlotte Brontë. Njeni romani: lepota ni samo fiziška, ampak i duševna. Dalje angleška pisateljica Brownigova (Aurora Leigh): duševna samostalnost žene.

Puškinova Tatjana: moška prostost in končno Dostojevskega roman »Idiot«; tu vidimo, kaj je posvetno življenje, posveten mož: ravno čisti mož.

Da si povemo to docela jasno: Že divjaki zahtevajo od žene, da bi bila čista. Isto moramo zahtevati od moža, in še le, ko odstranimo dvojno moralo, možko in žensko, pridemo do morale sploh.

* * *

A ne mislite, da problem ni narodni problem, rad bi vedel, kaj bi bilo bolj narodno! Poglejte le našo literaturo in najdete dragocen pouk: Máchar začenja novo perijodo literature — zakaj? Kaj je vsebina njegovega Maja? Problem Magdalene. In kakor je črpal iz ljudske poezije, tako je tudi docela dobro zadel, kje žuli čevelj tega češkega človeka.

V najnovejši poeziji: Machar. Machar prihaja bez vse filozofije k istemu predmetu: Magdalena je središče narodnega življenja. To je problem našega naroda, vsakega naroda, občeljudski problem; zlasti majhen narod ima tu problem problemov. Le v enoženstvu, v enomoštvu je resnično poroštvo sile, življenja in napredka.

Narod, ki živi poligamiški, se še ni prebudil, on spi, npravno in duševno. Toda ta t. zv. moderna gesla nas ne spasio. Eni priporočajo, kakor rečeno, predvsem ločitev. Toda ločitev ne popravi stvari. Kadar se že morajo ljudje ločiti, bodisi državno ali cerkveno, je že zlo. Za tem moramo stremiti, da sploh ne bo treba ločitev. Ločitev je le simptomatiško zdravljenje, v danem slučaju že more koristiti, toda radikalno zla ne odstrani. Propoveduje se prosta ljubezen: Ne! Ljubezen — da. Ljubezen ne sentimentalna, ne romantiška, ampak ljubezen moža in žene, popolnoma si enakih.

Propoveduje se gospodarska enakost: Ne-le gospodarska enakost, ampak enakost sploh, npravna enakost, npravni demokratizem, hočem-li to še enkrat ponavljati?

Višje naziranje o življenju, o celem razvoju, o celem svetu, višje naziranje o človeku — to se ne da doseči le s kakim enostranskim

receptom. Naše vprašanje je v zvezi — ako o tem le nekoliko razmišljamo — z vsemi vprašanji, ki se danes pretresavajo. Vse, kar se priporoča filozofiški, verski, socijalno, politiški, gospodarski in ne vem, kako še, to vse se predvsem tika rodbine. Rodbina je prava socijalna enota: mora-li biti religija, kje naj bo, ako ne v rodbini? Moramo-li čutiti socijalno, kje drugje se tega naučimo, če ne v rodbini? Skratka vprašanje mnogoženstva ali enoženstva je v zvezi z svemi časovnimi vprašanji, a samo je najvažnejše, najtežje.

Nekaj novega se rodi v ljudstvu, v vseh strokah se nekaj kvasi, kakor pravimo; ne vemo še kaj je to pravzaprav, toda kdor bolj skrbno zasleduje zgodovino in njen razvoj, kdor se ne da zmotiti od gesel in besed, kdor bo sam sebi in drugim odkritosrčen, ta umeva, da se približujemo novemu višjemu naziranju o življenju. Kdor to umeva in čuti, ta ve, kaj in kako mora pomagati.

Gotovo moremo crpati nadejo iz dosedanjega razvoja in to nadejo imamo in imejmo, da je ta novi svet, to novo življenje morebiti bližje, nego skrbimo. Čas je, da bi se njega verniki združili, da bi se vsakdo z nravno samopomočjo, kjer more, trudil za napredek a glavno in predvsem:

Ne z mnogoženstvom, ne z mnogomoštvom, ampak z enoženstvom in z enomoštvom!

Zmaj Jovan Jovanovič.

Srbsko-hrvatski narod je praznoval dne 24. (12.), 25. (13.) 26. (14.) in 27. (15.) junija petdesetletnico književnega delovanja največjega svojega lirskega pesnika Zmaja Jovana Jovanoviča. Jovanovič se je rodil v Novem Sadu l. 1833. Ime »Zmaj« dobil je pozneje, ko je urejeval v Pešti list za satiro, ki se je zval »Zmaj«. Bil je Jovanovič tudi marljiv sotrudnik humorističnega lista »Komarca« a na svojo roko je ustanovil beletristični list »Javor«, ki izhaja še dan danes. Kakor posredovatelj za slogo med Hrvati in Srbi je mnogo pisal tudi v hrvatske liste. O njegovih pesmih »Djulíci« piše dr. Šrepel: »Djulíci« spadajo med najdivnejše cvetje lirske poezije v naši književnosti. Toliko nežnosti, toliko toplote, toliko čistih občutkov najti je malo tudi v književnosti drugih narodov«. In drugod zopet o »Djulíci uveoci«: »Bajni zvoki iz strun Zmajevih gosli očaravajo ti dušo, povzdigujejo ti srce, napolnjujejo te z neko plemenito otožnostjo, koja te kakor dobri angelj sili, da bodeš